

CARLOTA SOLÉ. Sociòloga.

L'estudi sobre la situació dels estrangers provinents de països del Tercer Món residents al districte de Ciutat Vella va ser encarregat per l'Àrea d'Afers Socials i Joventut. Ha estat dirigit per Carlota Solé, que va comptar amb la col·laboració de Valèria Bergallí, Encarna Herrera, Manuel Muñoz, Enriqué Santamaría i Francesc Tort com a equip d'investigació.

Punt de partença

Els objectius de la investigació s'establiren d'acord amb el que l'Àrea d'Afers Socials i Joventut de l'Ajuntament de Barcelona proposà. L'estudi se centra en l'anàlisi de la realitat de les minories ètniques o, més estrictament, immigrants estrangers extracomunitaris, residents al Districte de Ciutat Vella de Barcelona; per tal d'orientar la presa de decisions que afecten les tasques de planificació i programació. Es parteix de la base que el districte de Ciutat Vella és la zona principal d'assentament de les minories ètniques estrangeres que procedeixen del Tercer Món. Les característiques socials i urbanístiques de la zona afavoreixen la immigració i l'assentament, més o menys precari, dels magrebins, filipins, indis, pakistanesos, centreafricans i altres estrangers immigrants en els barris d'aquest districte.

Metodologia

S'obriren, amb l'aplicació d'una fitxa tècnica, 249 fitxes dels expedients d'estrangers que acudiren en els últims 6

anys als centres de serveis socials del districte de Ciutat Vella. S'intentà també poder explotar altres expedients d'altres programes d'assistència sanitària i social. Les dades extretes dels expedients d'usuaris de Serveis Socials municipals s'explotaren informàticament pel programa SPSS.

Per tal de tenir un coneixement exhaustiu de les condicions de vida dels marroquins, argelins, pakistanesos i altres, es realitzaren 30 entrevistes en profunditat, seguint un guió estructurat, a diversos informants estratègics (professionals dels serveis socials, directores de centres escolars, polítics, etc.) i se seguí la trajectòria migratòria de 4 famílies marroquines a través de les entrevistes biogràfiques.

Síntesi de resultats

El perfil de l'immigrant estranger usuari dels Serveis Socials de l'Ajuntament és el d'homes i dones, joves, solters i arribats recentment a Catalunya. La gran majoria procedeixen del Marroc. En general, es troben en edat escolar o són estudiants; els qui treballen ho fan en l'hostatgeria o el servei domèstic i guanyen entre 35.000 i 60.000 pessetes mensuals en concepte d'ingressos familiars, és a dir, comptant amb la possible ajuda d'altres membres de la família. Les llars són relativament nombroses. El contacte amb els centres de Serveis Socials es realitza a través de familiars (en general la mare), que demanen prestacions per als fills o altres persones. Els usuaris són,

doncs, joves i les demandes prioritàries per als fills dels immigrants estrangers són, consegüentment les d'alimentació, formació i serveis de guarderia. Les persones de mitjana edat i persones grans demanden cobertura sanitària, majoritàriament. Un lloc de treball és la demanda que realitzen els immigrants extracomunitaris en edat laboral, especialment els homes. L'ajut per pagar el lloguer del pis és una demanda significativa per als centreafricans però molt menys per als marroquins.

Els col·lectius d'immigrants estrangers al districte de Ciutat Vella es compon d'una majoria d'homes sols, solters o joves, i d'un nombre més reduït de famílies. Hi ha diversitat en el si del col·lectiu segons el país d'origen, la tradició, cultura i religió, respecte a l'actitud envers la possible integració en la societat receptora. Així, d'acord amb la informació recollida en les entrevistes en profunditat, els centreafricans són en general oberts a aquesta possibilitat, estableixen xarxes de solidaritat i d'ajuda mútua entre ells, conscients dels problemes econòmics que afronten i de la marginació o el rebuig que poden tenir en els barris on viuen. Els asiàtics són molt comunitaris entre ells i estableixen xarxes de suport a través dels lligams d'amistat que faciliten la comunicació amb l'entorn social per solucionar els problemes que afronten. El factor religió i les tradicions i costums dels pobles antigament nòmades poden explicar parcialment l'actitud més oberta dels centreafricans i asiàtics envers les noves formes de comunicar-

se, de treballar, de viure. Els magrebins són el grup més individualista en relació a la comunicació amb d'altres grups d'immigrants estrangers, es relacionen entre ells de forma informal.

El primer problema que cal que resolguin les minories ètniques a Ciutat Vella és, com el de tots els estrangers, el de la situació jurídica. Aquest és el punt de partida per inserir-se en el mercat de treball sense dificultats i poder residir sense entrebancs.

Ara bé, la paradoxa de no poder aconseguir el permís de residència si no es té una feina en el segment formal de l'economia i, a l'ensem, no obtenir un contracte de treball si no es presenta a l'empresari el permís de residència, no es resol fàcilment. La majoria dels immigrants se situa necessàriament en els cercles més perifèrics i marginals del mercat de treball, en activitats rebutjades per la població activa autòctona per les condicions de precarietat en la seva realització i remuneració, activitats pròpies de l'economia submergida. Així, els homes, que constitueixen el gruix de la població immigrada del Tercer Món excepte pel que fa a la immigració filipina, treballen en feines del camp, de la pesca, en la venda ambulants o en mercats de quincalla, en el comerç, en serveis de seguretat de discoteques, en locals d'esbargiment. Els més joves es dediquen a feines de càrrega i descàrrega de mercaderies a Mercabarna o altres mercats municipals, a la restauració en petits bars o restaurants i a feines del camp. Les dones treballen al servei domèstic, a la confecció a domicili,

fan petits serveis remunerats a veïnes o amigues, com ara cosir, i en conjunt no penetren en el mercat de treball industrial o agrícola si no és excepcionalment.

La discriminació en el mercat de treball dels col·lectius d'estrangers que resideixen a Ciutat Vella es constata, en primer lloc, pel tipus d'activitat que realitzen. S'ocupen en activitats (venda ambulants, construcció, servei domèstic), règims laborals (contractes temporals, treballs esporàdics) i condicions de treball (salari inferior al salari interprofessional, treball a preu fet) que els situen en els estrats més baixos de l'estructura ocupacional, en comparació amb la població autòctona.

Pel que fa a les condicions d'habitatge, el col·lectiu d'immigrants del Tercer Món que resideix a Ciutat Vella presenta certa estabilitat residencial en el districte, principalment pel baix nivell d'ingressos que tenen aquestes persones (la gran majoria de centreafricans) i famílies (els magrebins, ja que aquests acostumen a emigrar o es reagrupen amb la família), però també pel rebuig social que pateixen a l'hora de llogar una vivenda propietat d'un espanyol. Les negatives a consentir que magrebins, centreafricans o pakistanesos s'instal·lin en pisos de barris relativament benestants, d'altra banda moltes vegades inaccessiblement per als immigrants estrangers, fa que aquest col·lectiu s'ubiqui majoritàriament en zones degradades.

Un altre aspecte preocupant és el nombre d'irregularitats que cometen en l'accés a l'habitatge els col·lectius dels

immigrants estrangers del Tercer Món en el districte de Ciutat Vella. Així com a qualsevol treballador espanyol que vol llogar un pis, el propietari li requereix el full de salaris per assegurar-se que podrà pagar regularment el lloguer, amb els estrangers els propietaris especulen demanant lloguers abusius, sense preocupar-se d'on provenen els diners, com afirma un dels entrevistats en profunditat. D'altra banda, la quasi totalitat dels pisos de lloguer es lliuren sense cèdula d'habitabilitat, que concedeix la Generalitat.

El districte de Ciutat Vella compta amb una població marginal reduïda en volum però amb un pes considerable pel que fa al clima i condicions de la convivència en els barris que componen el districte. Moltes institucions i organitzacions acullen tant els immigrants estrangers com la població autòctona o d'immigració interior marginada. La capacitat d'adaptació dels estrangers és notòria en comparació amb els no estrangers marginals, atès que són persones amb projectes de vida concrets (fugir de la misèria dels respectius països, tirar endavant la família o guanyar més diners per una activitat qualsevol) i disposats a pagar el preu de la decisió que han pres en emigrar. Són persones amb xarxes afectives exteses, tenen punts de referència normativa clars, tenen famílies estructurades i comparteixen un sistema de valors que cohesiona al grup i el reforça davant l'hostilitat de l'entorn. L'última situació és, doncs, oposada a la de famílies desestructurades que s'acullen a institucions municipals.

Les actituds xenòfobes es manifesten quan la població autòctona considera lesionats els seus drets a obtenir la totalitat dels llocs de treball, i a gaudir de forma exclusiva de les ajudes, beques o subvencions en serveis socials, i programes d'esbargiment municipal. L'actitud més generalitzada entre la població autòctona és que els immigrants del Tercer Món mantinguin les seves tradicions culturals i religioses però que les pràctiques culturals i religioses s'adaptin al sistema convencional d'organització del treball, al ritme de productivitat i eficiència, a l'estalvi del temps, i a les relacions associatives, segons manifesten els informants entrevistats.

Conclusions

Un dels enfocaments més pregons sobre la discriminació de la població immigrada davant del mercat de treball és la que tracta la immigració com a exèrcit de reserva industrial, tant a nivell del sistema capitalista mundial com de les economies nacionals. En ambdós nivells es pot trobar un mercat dual (Piore, 1984) per als treballadors autòctons i immigrants en diferents zones del món a l'interior d'un mateix país. Es legitima l'existència d'immigració reforçant la dualitat per la conveniència de cobrir totes les necessitats d'una població cada vegada més exigent amb les seves apetències i menys decantada a realitzar tasques manuals, no qualificades, arriscades, brutes, etc.

D'aquí ve que la immigració econò-

mica, de mà d'obra barata, que és la característica del districte de Ciutat Vella de Barcelona, tingui una qualificació professional molt baixa, procedeixi de zones depauperades, no necessàriament rurals, i es trobi amb gran nombre d'obstacles per integrar-se en la societat receptora. Els obstacles més importants són els legals (permisos de residència i de treball a Espanya) i els socio-culturals (acceptació per part de la població autòctona del fet diferencial que implica el fenomen migratori).

Sembla, tanmateix, contradictori que, d'una banda, havent-hi atur, es reclutin treballadors immigrants, generalment poc qualificats, per cobrir una demanda d'un tipus de feines menys tingudes pels treballadors autòctons; i d'altra banda, existeixin actituds hostils i, àdhuc, conflictives, envers aquests mateixos treballadors. De fet, l'accés dels immigrants a treballs poc qualificats i als estrats inferiors de l'escala ocupacional és conseqüència directa de les demandes i polítiques industrials dels països receptors, a l'ensem que en aquests països es produeix el progressiu desplaçament de la força de treball autòctona cap a l'ocupació en activitats més qualificades, de més elevat status social i més prestigi. En conjunt, en actuar com a exèrcit de reserva, la mà d'obra immigrada dels països del Tercer Món té un efecte positiu en la regulació de les fluctuacions de la conjuntura econòmica de la societat receptora, la qual pot fer-ne ús o no segons les necessitats immediates del mercat de treball. Heus ací un altre factor de duali-

tat del mercat de treball.

Aquesta situació posiciona els treballadors immigrants en els estrats més baixos de l'estructura social del país receptor. Prenent en consideració la complexitat de l'estructura ocupacional i social de les societats avançades actuals (en les quals el sistema de classes socials es dissimula amb el sistema de grups d'interessos i el sistema estratificacional més pur) i en virtut de l'acceptació de tipus d'activitats inacceptables per la mà d'obra autòctona, de condicions de treball i salaris inferiors als consensuats pels potents sindicats de la societat receptora i la incapacitat de poder participar sindicalment i políticament en l'establiment d'aquests consens, els treballadors estrangers es troben en una situació d'indefensió, debilitat o vulnerabilitat absolutes.

A més de la discriminació laboral i la discriminació en relació amb la vivenda, la competència lingüística en castellà i/o català és un obstacle per superar. Els immigrants estrangers aprenen castellà com a primera opció i en l'inici de la seva estada a la nostra ciutat. Més endavant, després d'uns anys de permanència aquí comencen a entendre i conèixer el català. L'aïllament en els propis cercles de magrebins, centreafricans, filipins o pakistanesos, i la major concentració d'aquest col·lectiu després de la rehabilitació dels barris del districte de Ciutat Vella i la desaparició de moltes pensions barates, dificulten l'aprenentatge de les llengües.

Potser és cert que no discrimina tant l'estrangeria com la pobresa, però

els immigrants estrangers perceben el menyspreu subtil de la gent del barri on resideixen, que es queixa dels forts olors culinàries, dels cants o converses sorolloses, etc. Tot i que han adquirit costums catalanes i que participen en activitats programades per centres municipals per als joves, associacions o centres d'ajuda o solidaritat, centres religiosos i assistencials; hi ha prevenció davant el fet diferencial d'una cultura desconeguda pels autòctons.

Els prejudicis i estereotips, com a part del sistema de creences dominant en una societat receptora d'immigrants, reforcen la discriminació en el mercat de treball, pel que fa als treballadors estrangers. Reforcen els mecanismes de separació dels immigrants de l'accés a serveis socials que els millorarien les condicions de vida. Legítimen l'estatus de la població treballadora autòctona sense posar en qüestió les actituds insolidàries d'una part de la classe obrera envers l'altra o bé, des d'un punt de vista no marxista i conflictivista, d'un grup d'interessos envers uns altres grups d'interessos. D'aquí ve que els conflictes no siguin només entre classes socials sinó intraclasse i no solament per raons, motivacions o ideologia laboral, industrial o de classe, sinó també per motivacions ètniques i culturals.

Aquests últims tipus de conflictes eren pràcticament inexistents fa deu o quinze anys, pel fet de la poca presència d'immigració estrangera al nostre país. Un cop ha augmentat el nombre de persones procedents dels països del Tercer

Món, han crescut les tensions entre la població indígena o autòctona i l'estrangera immigrada per raons econòmiques, de supervivència o de superació d'unes condicions ínfimes d'existència. Paral·lelament es desenvolupen prejudicis i actituds hostils a la immigració estrangera que duen a constatar brots de racisme en situacions límit. Els prejudicis que es formen es consoliden, a més, a mesura que els immigrants estrangers no tenen cap més alternativa que treballar en ocupacions rebutjades per la població autòctona, d'estatus social molt baix i marginades del cos central de l'activitat econòmica productiva del país. Alhora, la consolidació dels estereotips dificulta la possibilitat d'una major penetració en el mercat del treball i d'una progressiva integració social i cultural en la societat receptora.

L'existència d'una segona generació planteja conflictes intergeneracionals en el si del col·lectiu heterogeni d'immigrants extracomunitaris a causa que els fills d'immigrants nascuts aquí o arribats al districte i molt petits, rebutgen la cultura, en un sentit ampli, dels seus pares, no pensem en el retorn al lloc d'origen i àdhuc perden el coneixement de la llengua materna. Es produeixen situacions d'incomunicació entre pares i fills. Moltes mares marroquines, algerianes, pakistaneses, gambianes o d'altres països no parlen el castellà ni el català; i els seus fills pràcticament no parlen l'àrab, tot i que en molts casos arriben a entendre'l.

El model cultural de l'immigrant, en general, sol ésser el producte de dues for-

ces confrontades: la voluntat de resistir a l'assimilació, per un costat, i la necessitat d'adaptar-se als models de la societat d'acollida, per un altre; si no vol sentir-se desarrelat ni aïllat respectivament en el seu projecte migratori. Qualsevol ajuda en el camp de la formació cultural (alfabetització, ensenyament de l'idioma, etc.) i de la formació professional (reciclatges, accés a cursos de formació ocupacional i de l'INEM, etc.) pot contribuir de manera molt important en l'èxit del procés integrador del treballador immigrant extracomunitari. Pel que fa als components més joves, el grau d'integració no és res més que el producte resultant de la lluita de tensions que les diferents instàncies educatives (fonamentalment escola i família) exerceixen sobre ells i elles. És a dir, l'escola crea un distanciament respecte als valors del seu medi familiar i viceversa. la densitat de les relacions familiars perpetua els vincles primaris alhora que reforça el poder del control dins de la pròpia minoria ètnica, en detriment de l'obertura cap a models més moderns on es dona primacia a l'individu i als seus drets. Desobeir pot ser interpretat automàticament com una traïció, una ofensa o un mal exemple per als nens i, en el pitjor dels casos, pot comportar una exclusió del grup o l'amenaça de l'ostracisme «dels teus», en un medi social que ja de per si resulta hostil i discriminatori vers aquells que es regeixen per pautes culturals diferents a les dominants o majoritàriament acceptades. 